

ІСТОРІОСОФІЯ ДМИТРА ДОНЦОВА – ЗНАКОВОЇ ПОСТАТІ УКРАЇНСЬКОГО ПІВДНЯ

У 20-ті рр. XX ст. (часи першої спроби державотворення) і сьогодні українська національна ідея посідає чільне місце в гуманітарних студіях. Поразка у національно-визвольних змаганнях 1917-1921 рр. зумовила появу альтернативних шляхів існування нації, виникла потреба оформлення історіософських концепцій, підготовки програми дій. Мусили з'явитися національні ідеї, які підтвердять окремішність українців і особливий шлях їхнього буття, обґрунтують призначення українців. Дмитро Донцов із теорією вольового націоналізму з'явився на політичній арені початку XX ст. в час, коли Україну заповнювали безліч ідей її майбутнього. На думку О.Багана, ідеологічні концепції Д.Донцова постійно намагаються увібгати в якісь рамки (типу «інтегральний націоналізм», «український фашизм», «тоталітаристська доктрина», «революційний націоналізм» тощо) [1, с.6], але це не затьмарює їхніх основних засад – «національна солідарність», «примат Духу над Матерією», постійне плекання «духових і національних традицій», «гартування волі», «ідеали героїки», «культ честі і шляхетности», «формування сильної особистості», «елітарний устрій суспільства», «життєвий активізм», «настрій здобування», «романтичне захоплення ідеалом» тощо.

Вивчення постаті Д.Донцова є актуальним, бо він є організатором та ідейним натхненником журналу «Літературно-науковий вісник» («Вісник»), що об'єднав на своїх шпальтах свідому національну українську спільноту 1 половини XX ст. З іменем Донцова, уродженця Мелітополя, пов'язане світоглядно-естетичне явище вісниківства (як сукупності різних форм інтелектуально-художньої активності)

– націоналізму і вольового неоромантизму. Національний заряд його філософії зумовив появу вісниківців – письменників, літературних критиків, культурологів, істориків, філософів, науковців.

Д.Донцов одним із перших артикулював причини того, чому українці досі перебувають без держави, вказавши на їхню пасивність, надмірну миролюбність і покірну ніжність. У брошурі «Російські впливи на українську психіку» (Львів, 1913) він назвав основний спосіб оформлення української нації, який полягає в чіткому відокремленні московського та українського дискурсів, абсолютній різниці українців та московитів, їхніх культур. Понад усе ставив національний принцип в оцінюванні зовнішньої і внутрішньої політики України. У подальших працях він ознайомив європейця з геополітикою України, увів питання самостійності України в європейський контекст, першим в історії української політичної думки вивів формулу, що «росія без України вже не наддержавна». У статті «Справа унії» (1916) наголосив на поверненні до католицьких і греко-католицьких традицій, що мають глибоке коріння на наших землях.

1919-1920 рр. Д.Донцов пише монографію «Підстави нашої політики» (Відень, 1921), продовжуючи наголошувати на геополітичній ролі України, яка несе місію Понтиди, Чорноморського простору. Він переконаний, що нація, котра розуміє свою національну ідею, тобто власні роль, функції і завдання, творить собі легенду, буде гідною на міжнародній арені. Його погляди мають яскравий європейстичний характер. Їхня естетика найбільш асоційована з естетикою середньовіччя.

У книзі «Націоналізм» (Львів-Жовква, 1926) політик і публіцист апелює до понять «воля», «боротьба», «нація». Останню він визначає подібно до Т.Шевченка: «Нація глядить в минуле, звідки в традиціях шукає свою відправну точку, і в майбутнє, яке має урядити для будучих поколінь» [2, с.244]. Д.Донцов визначає національну ідею як волю,

«ерос» і чіткий ідеал, до якого прагне ця воля. Так званий «інстинкт пановання» став реакцією на більшовизм, опір якому можна було чинити тільки на засадах тоталітарної ідеології. Він наголошує на тому, що ідеал правди з'являється тоді, коли він протиставляється антиподові, адже, коли «гарне і гидке мішаються», «як може воля бажати їх або не бажати, скоро не вміє розрізнити?» [3, с.233]. Тож, на його думку, українська ідея мусить бути яскравою, колоритною, виключати іншу, інакше з'являється провінціалізм, інтернаціоналізм, коспополітизм... Українство Визвольної війни знало, чого не хоче, а не чого хоче, не запропонувало свого.

У праці «Де шукати наших історичних традицій» (1938) Д.Донцов поділяє етноси на народи-пани, пастирі, лицарі, аристократи, козаки та народи-плебеї, вівці, свинопаси, гречкосії. Закликає бути паном, панувати не над кимось, а, за Шевченком, на своїй землі. Надавав вагомого значення проводу, що насичений тією ж електричною енергією, що й маси, оформлює нечіткі прагнення маси («Маса і провід», 1939). Стрункою готичною структурою виявилася концепція національного проводу в праці «Дух нашої давнини» (Прага, 1944). У ній він чітко схарактеризував психологічне обличчя провідної верстви. Це фанатики, подвижники. У праці «За який провід» (Вінніпег, 1948) їхніми визначальними рисами називає шляхетність, мудрість і мужність.

Донцовська філософія близька до релігійного екзистенціалізму С.К'єркегора, волюнтаризму А.Шопенгауера та теорії надлюдини Ф.Ніцше. Вона була традиціоналістською. Орієнтувалася на споконвічні традиції українців, на відродження культу Духу, Волі, Краси, Ідеалу, Чину. Філософія вольового націоналізму, яку він теоретично завершив у 20 рр. XX ст., після поразки національно-визвольних змагань, витворила оригінальні концепції неоромантизму в літературі й неогероїзму в культурі.

Джерела та література

1. Баган О. Ідеолог національної величі // Донцов Д. Хрестом і Мечем. Твори. Тернопіль, 2010. 180 с.
2. Донцов Д. Підстави нашої політики. Відень, 1921. 210 с.
3. Донцов Д. Націоналізм. Львів, 1926. 261 с.
4. Донцов Д. Де шукати наших історичних традицій. Львів, 1941. 112 с.
5. Донцов Д. Дух нашої давнини. Мюнхен-Монреаль, 1951. 341 с.
6. Донцов Д. За який провід. Вінніпег, 1948. 29 с.
7. Донцов Д. Вибрані твори: У 10 т. / упор., післям., комент. О.Баган. Дрогобич – Львів, 2011.